9

Schets van het verdere verloop van de geschiedenis; het axiale model in vergelijking met andere benaderingen; conclusies

9.1 HET VERDERE VERLOOP VAN DE GESCHIEDENIS

9.1.1 Kenmerken van de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog onderscheidde zich in een aantal opzichten van voorgaande oorlogen. In de eerste plaats bleek het offensief weer mogelijk volgens het concept van de Blitzkrieg met infiltratie door concentraties van tanks, voorafgegaan door het optreden van een tactische luchtmacht en gevolgd door gemotoriseerde eenheden infanterie en artillerie. Met de verdediging, die daardoor verbrokkeld werd tot geïsoleerde haarden van weerstand, kon door het gros van de strijdmacht, nog traditioneel marcherend te voet en aangewezen op paardentractie, wel worden afgerekend. Hoewel de Fransen en Engelsen niet over minder of slechtere tanks beschikten dan de Duitsers hadden zij deze voor een groot deel verspreid opgesteld over het front. Zij werden daarbij door de tankconcentraties, de coöperatie van vliegtuigen, tanks en infanterie en door het gedurfde plan van de Duitsers verrast. De vasthoudendheid van de geallieerden, een grotere mankracht, een betere afstemming en grotere capaciteit van hun productie en het gebruik van de tactische recepten van de Duitsers, die nota bene oorspronkelijk voor een belangrijk deel uit hun eigen keuken stamden, deden de schaal uiteindelijk toch in hun voordeel doorslaan. Te land contrasteerde het succes van het offensief met het herhaaldelijk falen van statische verdedigingslinies voorzien van uitgebreide kunstwerken. De Maginotlinie, de Atlantikwal, de Siegfriedlinie hadden geen van allen het beoogde succes. De tijd van een Chinese Muur of een Muur van Hadrianus leek definitief voorbij.

In de tweede plaats had het vliegtuig zich ontwikkeld tot een wapensysteem

dat, dankzij de technologie, de volwassenheid had bereikt. Daarmee was airpower een factor geworden die strategisch gewicht in de schaal wist te werpen en in tactisch opzicht een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van land- en zeestrijdkrachten vormde. Zoals Douhet als eerste had voorspeld had het luchtwapen aan de oorlog een totalitair karakter gegeven. De luchtaanvallen golden de burger niet minder dan de militair en konden hun doelen vrijwel overal bereiken. De burgerslachtoffers behoorden daarbij niet uitsluitend meer tot bijkomende effecten, 'collateral damage' in het jargon; zij waren in vele gevallen opzettelijk, bedoeld om het moreel van de bevolking te breken volgens de theorieën uit het interbellum. Niet zozeer de vestingwerken, waarin de tegenstander zich verschanste, maar eerder de fabrieken, die hem de nodige uitrusting en voorzieningen verschafte, waren het doel.

Door de samenwerking tussen leger en luchtmacht en de incorporatie van het vliegtuig in de vloot kwam in de derde plaats een meerdimensionale oorlogvoering tot stand. De problemen die de geallieerden bij hun mislukte aanval in 1915 op Gallipoli hadden ondervonden betroffen voor een deel ook hun gebrekkige voorzieningen om, ongeacht nog de tegenstand ter plekke, troepen en zware uitrusting aan land te brengen. Met name de Amerikanen hadden tussen de beide wereldoorlogen aandacht aan dat probleem besteed. De Tweede Wereldoorlog gaf dan ook een grote variatie aan landingsvaartuigen en amfibische voertuigen te zien. De deelname aan de oorlog door Japan in een gebied zo rijk aan eilanden stimuleerde een amfibische oorlogvoering waarbij de onmisbaarheid van de luchtmacht de strijd van twee tot drie dimensies uitbreidde. Doordat daarnaast Duitsland het continent van West-Europa onder zijn heerschappij had gebracht en de asmogendheden de Britse posities in Afrika bedreigden waren de geallieerden ook in het Middellandse Zeegebied en voor een invasie van Frankrijk op amfibisch optreden met de nodige luchtsteun aangewezen.

Behalve de bewegingsmogelijkheden was in de vierde plaats ook het destructief vermogen weer sterk toegenomen. Op de lagere niveaus valt te denken aan de raketwerper, als een terugstootloze schietbuis en met een holle lading, op de hogere niveaus aan de ballistische raket voor de lange afstand, zoals de V2, en aan de atoombom. Echter niet alleen beweging en destructie, in de vijfde plaats had ook de waarneming dankzij de technologie een uitbreiding gekregen in de vorm van de radar (radio detection and ranging) Deze speelde defensief al een belangrijke rol in de Slag om Engeland en hielp later in offensief opzicht de Britten en Amerikanen om de overwinning te behalen tegen de Duitse onderzeeboten in de Atlantische Oceaan.

Niet alleen de luchtmacht had aan de oorlog een meer totalitair karakter gegeven. De ontwikkeling van administratieve en bureaucratische voorzieningen, die de 'Levée en masse' uit de Franse Revolutie in de Eerste Wereldoorlog

hadden doen uitgroeien tot een mobilisatie van een hele generatie jongemannen, leidde in de zesde plaats tot een mobilisatie van hele bevolkingen ten dienste van de oorlogsinspanning. Dit gold vrouwen zowel als mannen, ouderen zowel als jongeren. Tot de betrekking van burgers bij het oorlogsgebeuren droegen ook de nieuwsmedia bij. Sinds de Krimoorlog hadden kranten de burger thuis over oorlogvoering en de verschrikkingen daarbij geïnformeerd. Nu was het de vooral de radio, die, met zijn gemakkelijke verspreiding van nieuws, massa's mensen bereikte. De radio werd echter niet slechts gebruikt om de luisteraars te informeren maar ook om hen te motiveren en soms te manipuleren. De Tweede Wereldoorlog zou niet alleen een strijd met wapenen, maar ook een propagandaoorlog blijken. Iemand als Hitler wist daarbij onder het Duitse volk een massapsychose te bereiken. Genocide en deportatie zijn in het verleden vaker voorgekomen. In zijn "Endlösung der Judenfrage" kreeg de wereld echter een gruwelijk voorbeeld van het eerste te zien, in de Japanse interneringskampen een cynische variant op het tweede. De afschuw die dit alles opwekte droeg na afloop bij tot een nieuw chapiter in het Internationale Recht, dat betrekking had op de 'oorlogsmisdadiger'.

Nu is het een probleem bij een beschouwing van het verleden dat men zelf als deel van het proces slachtoffer wordt van een vertekening van het perspectief. De eigen tijd of het recente verleden komen ons al gauw als dramatischer of belangrijker voor dan andere tijden. Hoe verder het verleden van ons af ligt des te minder dat het ons vaak zegt. Daar komt bij dat men de uitkomst ervan kent. Hoe triest op het moment ook, later kwam het wel weer goed. Van de eigen tijd kent men de uitkomst niet. Niettemin kunnen wij de Tweede Wereldoorlog als een van de keerpunten in de geschiedenis kenmerken, zeker waar het de internationale politieke verhoudingen betreft. Ook in militair opzicht traden veranderingen op, die zich nog heden doen gelden. Hierbij valt wat het luchtruim betreft te denken aan de rol van luchtstrijdkrachten en aan die van de raketten voor de lange afstand. Ter zee vallen enerzijds het vliegdekschip en anderzijds de onderzeeboot op, beide sinds de Tweede wereldoorlog op te vatten als verschillende vormen van 'capital ships'. Te land is de gemechaniseerde oorlogvoering verwant aan het concept van de Blitzkrieg en herhaalde malen gedemonstreerd in de Israëlisch-Arabische Oorlogen. De kenmerken hierboven genoemd droegen er dan ook toe bij om de cesuur in de beschrijving van het krijgsgebeuren volgens de eerdere systematiek bij de Tweede Wereldoorlog te leggen. Deze was echter niet de 'war to end all wars', zoals weleens van de Eerste was gedacht.

9.1.2 De Koude Oorlog

De Koude Oorlog als een krachtmeting tussen de twee belangrijkste overwinnaars bleek wel van een ander gehalte. De 'Mutual Assured Destruction', ironisch af te korten als MAD, hield het wederzijds bezit van kernwapens in en de beschikking over raketten om deze te vervoeren. Dit betekende een rem op militaire avonturen en dwong de wereldleiders tot voorzichtigheid. Hoewel gewapende botsingen met en tussen cliëntstaten niet uitbleven, voorkwam deze voorzichtigheid de gewelddadige confrontatie tussen de hoofdrolspelers zelf, waaraan het conflict zijn naam van 'Koude' Oorlog dankte. Niet het winnen van oorlogen, maar het bewaren van de vrede door een voldoende capaciteit tot afschrikking, behoorde nu tot de voornaamste militaire doelstellingen. Van veel belang was daarbij de mogelijkheid van een 'second strike' na door een kernaanval overvallen te zijn. De technische ontwikkeling van de atoombom tot de waterstofbom verhoogde dramatisch het destructieve vermogen van deze wapens, maar verminderde daarbij nog meer de politieke mogelijkheden tot hun praktisch gebruik. Ofschoon in kleiner en handzamer formaat en in geringer dosering voorhanden, droegen ook deze door hun 'trigger-effect' toch de kiem van een wereldvernietiging in zich. De mogelijkheden kernwapens vanuit vrijwel onkwetsbare onderzeeboten te lanceren verleende aan de onderzeeboot nieuwe toepassingsmogelijkheden en baarde in Rusland zorgen. Een kostbaar rakettenschild in de vorm van het Strategic Defense Initiative (SDI) onder Reagan wekte daar de argwaan dat de Amerikanen wilden kunnen treffen zonder nog de kans zelf getroffen te kunnen worden. Toch waren er ook al voorzichtige pogingen tot beperking van het kernwapenarsenaal tot stand gekomen bij de overeenkomsten in het kader van de Strategic Arms Limitation Talks (SALT). Om het aantal mogendheden dat over kernwapens zou beschikken te beperken, was reeds in 1968 het 'non-proliferatieverdrag' tot stand gekomen waarbij werd bepaald dat het bezit van kernwapens beperkt moest blijven tot die landen, die vóór 1967 al een nucleair explosiemiddel hadden vervaardigd en tot ontploffing gebracht. De actuele dreiging van het kernwapengevaar nam echter pas goed af door de beëindiging van de Koude Oorlog in 1990 bij het uiteenvallen van het Sovjetblok. Deze gebeurtenis wijzigde de machtsverhoudingen en veranderde daarbij de prioriteiten in militaire taakstelling.

9.1.3 De jonge staten en een golf van nieuw terrorisme

Behalve door een verandering in de machtsverhoudingen bij de beëindiging van de Koude Oorlog hadden de internationale betrekkingen al voordien een belangrijke wijziging ondergaan tengevolge van de dekolonisatie van na 1945. Deze had tal van nieuwe staten in het leven geroepen, die niet uitmuntten in stabiliteit. Dit kwam vooral door het feit dat men bij de vorming van die staten was uitgegaan van de voormalige koloniale grenzen, die dwars door bestaande etnische en culturele verbanden hadden gelopen. Daarbij kwam dat men zich bij hun politieke wordingsproces wel van Westerse begrippen bediende en hun elites vooral technische producten uit het Westen ambieerden, maar noch de Westerse ideeën, noch de Westerse producten wisten te verenigen met de eigen, zo andere mentaliteit. Dit wreekte zich in vormen van dictatuur en van corruptie, waar ook goed bedoelde pogingen tot ontwikkelingssamenwerking niet doorheen konden breken. Niet langer onder het regime van de koloniale mogendheid, waardoor de traditionele tegenstellingen waren afgezwakt, hadden de ingezetenen van de nieuwe staten moeite om in harmonie met medeburgers met andere achtergronden te leven. Waar men een nationale cohesie miste, konden de traditionele stammenoorlogen gemakkelijk weer uitbreken. De intriges, waarbij de partijen uit de Koude Oorlog zich ijverig van cliënten hadden getracht te voorzien in de toen geheten 'Derde Wereld', hadden het klimaat er niet beter op gemaakt. Door een economisch systeem van vraag en aanbod dat de gehele wereld begon te omspannen, de grotere bereikbaarheid van ver gelegen gebieden door uitbreiding van de verkeersvoorzieningen en gevoelens van solidariteit met minder bedeelden, die nog werden aangewakkerd door de media, hebben de 'rijke landen' er steeds meer moeite mee gekregen de situatie in de 'arme landen' lijdelijk aan te zien. Door toedoen van staten maar ook via non-gouvernementele organisaties ging het ene deel van de wereld als 'de ontwikkelde landen' zich bemoeien met het andere deel van de wereld dat daarbij als 'ontwikkelingslanden' werd beschouwd. De machtspolitieke tegenstelling oost–west maakte plaats voor de economische tegenstelling noord–zuid. Deze wereldwijde bemoeienis wordt ook ondersteund door een organisatie als de Verenigde Naties, de VN, waarin in principe alle landen zijn vertegenwoordigd. Nu is vrede een van de condities voor welvaart en aan vrede pleegt het juist in de arme landen vaak te ontbreken, zodat zij alleen al om die reden wel arm moeten blijven. Behalve door middelen als voedselvoorziening, technische hulp bij ontwikkelingsprojecten of de verstrekking van leningen met lange looptijden en lage renten wordt daarom, onder auspiciën van de VN, ook militaire assistentie verleend. Hiertoe worden troepencontingenten geleverd door de lidstaten. Deze hebben tot taak de nodige rust te scheppen dan wel die te bewaren, waarin een economie kan gedijen. Behalve dit motief is er nog

een tweede, zwaarder wegende reden voor de VN geweest zich militair met de interne gang van zaken van volkeren te gaan bemoeien. Na het accent sinds 1945 op het begrip oorlogsmisdaden was daarna ook de aandacht voor een begrip als 'mensenrechten' opgekomen. Vooral dit laatste is als een legitimatie voor een internationaal militair ingrijpen in andere landen gaan gelden, al dan niet geautoriseerd door de Verenigde Naties. 'Peace-keeping' en 'peace-enforcing' kregen om deze redenen militaire prioriteit. Niet de uitoefening van geweld door strijdkrachten, maar het voorkomen van gewelduitbarsting van strijdgroepen door zichtbare militaire presentie en het winnen van het vertrouwen van de bevolking door praktische hulp zijn doel van 'uitzendingen' geworden. Deze ontwikkeling gold niet alleen de staten, die als gevolg van de dekolonisatie ontstonden, maar ook landen die na de Koude Oorlog in onbalans waren geraakt, zoals Joegoslavië. Toch betekent dit niet dat de tegenwoordige militair daarmee een soort internationale wijkagent is geworden.

Door de uitschakeling van de USSR als supermacht zijn de Verenigde Staten van Amerika momenteel als dominante wereldmacht overgebleven. In de uitoefening van die macht worden zij al dan niet bijgestaan door hun bondgenoten. De oppositie die zij ondanks, of misschien juist vanwege, die machtspositie ondervinden komt niet in de voornaamste plaats van stamhoofden of lokale krijgsheren, maar van staten met een totalitair en dictatoriaal regime, door de VS graag als 'schurkenstaten' aangeduid. Door de verspreiding van kernwapens, de pogingen tot non-proliferatie ten spijt, worden deze staten niet slechts als een gevaar voor de wereldvrede maar ook voor het voortbestaan van de wereld beschouwd. Beteugeling van dergelijke staten om bestaande grenzen te handhaven en de wereldvrede te dienen heeft niet slechts tot een behoefte aan defensieve 'crisisbeheersing' maar ook tot offensief optreden geleid. De operaties tegen Irak, eerst ter bevrijding van Koeweit en later ter verdrijving van Saddam Hoessein, zijn recente voorbeelden hiervan. Behalve terwille van een economisch klimaat, omwille van mensenrechten of om kwalijk geachte regiems binnen de perken te houden is er nog een vierde reden ontstaan voor een militair ingrijpen. Deze is te wijten aan reacties op een golf van nieuw terrorisme die over de wereld spoelt. We spreken hier van een 'nieuw terrorisme' omdat terrorisme al een oud verschijnsel is dat echter met name bij de aanslag op het World Trade Center in New York op 11 september 2001 een nieuwe gedaante heeft aangenomen. Hoewel bijvoorbeeld ook de 'anarchisten-van-de-daad' in de tweede helft van de 19e eeuw met geweldmiddelen zoals bomaanslagen hebben getracht anderen hun wil op te leggen verschilde dit terrorisme naar motieven, naar uitvoering en naar schaalomvang van het huidige. Binnen het huidige terrorisme is ruwweg een tweedeling te maken. Enerzijds zijn er, evenals ook wel vroeger, terroristische groeperingen met nationalistische of semi-nationalistische doelstellingen, zoals

die van Tetsjenen of Palestijnen. Deze opereren daarom ook in meer afgebakende doelgebieden als Rusland of Israël. Van groter betekenis zijn echter de groeperingen die minder door een onafhankelijkheidsstreven of, zoals de anarchisten, door een maatschappelijk idealisme gemotiveerd zijn, maar duidelijk uit anti-Westerse gevoelens handelen. Daarmee bedreigen zij een veel groter doelgebied en hebben daarbij een inderdaad nieuw terrorisme ontketend. Wat hun motieven betreft beroepen zij zich graag op de Islam. Hierbij rijst de vraag of dit bij de initiatiefnemers alleen maar hypocrisie is – een hypocrisie die is ingegeven door een opportunisme om uitvoerders te vinden die zich in een naïef religieus simplisme gemakkelijk een dubieuze uitleg van de Koran laten wijsmaken. In dit geschrift wordt overigens juist tegen een dergelijk tekstmisbruik gewaarschuwd.[1] Beide categorieën van terroristen vallen op door de bereidheid van de uitvoerenden zichzelf bij zelfmoordaanslagen op te offeren en de meedogenloosheid waarmee zij de terreur niet tegen de machthebbers, zoals bij de anarchisten, maar tegen de gewone burgers richten. Bij de pogingen om dit nieuwe terrorisme bij de wortel aan te pakken heeft dit vooral van de zijde van de Verenigde Staten geleid tot externe operaties in de vorm van complete militaire invasies in landen als Afghanistan en Irak. Intern heeft het geleid tot aanscherping van controles en van veiligheidheidsmaatregelen. Een probleem bij deze interne bestrijding vormt echter de migratiestroom van bewoners uit ontwikkelingslanden en andere arme streken naar woongebieden in de ontwikkelde landen. Slachtoffers van stammenoorlogen of van lokale despoten zoals weleer, kunnen nu de status van politieke vluchteling verkrijgen. Gezien de administratieve verschillen tussen land van herkomst en het land waarvoor asiel wordt gevraagd en door afwijkingen in mentaliteit is het moeilijk de politieke van de economische vluchteling te onderscheiden. Velen hebben kennelijk niet de hoop vruchten te kunnen plukken van ontwikkelingssamenwerking in eigen land, maar verlaten dit voor een onzekere toekomst in een ander. In deze stroom van migranten kunnen zich gemakkelijk terroristen mengen en uit hen, die zich in hun nieuwe omgeving teleurgesteld voelen, terroristen worden gerekruteerd. Deze omstandigheden versterken weer de argwaan tegen de nieuwkomers en dragen daardoor bij tot hun vervreemding. Ofschoon de onheilsvoorspellingen van Martin van Creveld in zijn boek *The Transformation of War*[2] door zijn extrapolaties hier en daar overtrokken lijken, verdienen zij in het licht van deze ontwikkelingen wel de aandacht. Daartegenover is het ook denkbaar dat dit terrorisme evenals vroegere vormen ervan geleidelijk zal wegebben en weer verdwijnen.

9.1.4 Consequenties van een en ander voor de taken van de huidige militair

Het takenpakket van de huidige militairen, en zeker die uit het Westen, heeft zich door dit alles aanmerkelijk verbreed. Ook de inrichting van de strijdkrachten is daardoor beïnvloed. De militairen van vandaag moeten in staat zijn tot het voeren van het conventionele gevecht zoals dit in de Tweede Wereldoorlog plaatsvond. Hiertoe behoren sindsdien ook het gecoördineerde optreden van grond-, zee- en luchtstrijdkrachten. Tevens moeten zij, zoals tijdens de Koude Oorlog, ingesteld zijn op NBC-oorlogvoering. De radiologische oorlogvoering is daar nog aan toegevoegd. Bij die taken is bovendien, ver buiten de eigen grenzen, nog de bemoeienis bijgekomen met andere volken, in het kader van de nodige vrede aldaar. Deze taak stelt weer heel andere eisen. Niet de toepassing van uiterst geweld, maar zelfbeheersing bij het gebruik van geweld, onder de spanning zichzelf latent bedreigd te weten, vormt dan een opgave. Bestrijding van stadsguerrilla, opsporing van terroristen, beveiliging van potentiële doelwitten, eindeloos patrouilleren en het verlenen van hulp en bijstand in achtergebleven gebieden zijn momenteel allemaal opdracht voor hen. Het grootste probleem is daarbij niet alleen de breedte van dit pakket, maar vooral de snelle wisseling van al die deeltaken, die op hun pad komen. Een kind moet worden getroost, een vrouw beschermd, een paar boeren geholpen. Tegelijk moeten de militairen erop verdacht zijn dat een kind kan worden gebruikt om hen in een hinderlaag te lokken, de vrouw een zelfmoordterroriste kan zijn en de boeren guerrillastrijders kunnen zijn. Deze vragen om assistentie, maar houden hun wapens onder hun kleding verborgen. Zodra de militairen de hunne op de rug hebben gehangen om de handen vrij te krijgen voor het karwei, worden zij onder vuur genomen. Op al dit soort situaties dient adequaat te worden gereageerd. Hun tegenspelers zijn daarbij van een andere portuur, houden er een andere moraal op na en zijn ingesteld op andere vormen van conflicthantering. Zij zullen hun toevlucht zoeken tot guerrillaoorlog. In tegenstelling tot de geregelde oorlogvoering zijn hierin geen fronten waar de tegenstanders, elk in hun eigen positie, tegenover elkaar staan. Kleine hinderlagen, snelle overvallen, gevolgd door een even snelle terugtocht of ontwijking zijn aan de orde. Bij confrontatie van guerrillastrijders met geregelde troepen zullen de eerste een veldslag vermijden maar de tegenstander zien af te matten door telkens te ontwijken. Zij proberen hem te ontmoedigen en te verzwakken door voortdurend speldeprikken uit te delen, die niet zijn te beantwoorden. Zij proberen de plaatselijke bevolking op hun hand te krijgen zodat inlichtingen hem worden onthouden en zijn verblijf in de regio wordt bemoeilijkt. In die tegenwoordig 'asymmetrisch' geheten oorlogvoering ziet de Westerse militair van vandaag zich in een nieuwe omgeving geplaatst. Het gaat niet alleen meer om gebergten, oerwouden of woestijnen maar hij

vindt zijn werk binnen een civiele samenleving, die hem cultureel vreemd is. Hij moet die beschermen en helpen opbouwen. Zijn vijanden schuilen echter onder diezelfde mensen voor wie hij werkt. Zij zien hem wel maar hij hen niet. Hij wordt geconfronteerd met de technieken en codes van een oorlogvoering, die de moderne mens misschien primitief en barbaars voorkomen, maar daarom binnen een daartoe geëigende omgeving nog wel effectief kunnen zijn. Oude praktijken, haast vergeten, komen soms opnieuw voor. Zo bleken in de jaren zestig van de 20e eeuw de Amerikanen in Vietnam op positionele wapens te stuiten, die sterk overeenkwamen met die waarvan Caesar zich in 52 v.Chr. bij het beleg van Alesia had bediend. Nu is het woord asymmetrische oorlogvoering wel nieuw, het verschijnsel is dit niet. Alexander de Grote kreeg er bij zijn opmars na de slag bij Arbela van 331 v.Chr. al in Bactria en Sogdiana, het tegenwoordige noorden van Afghanistan en de aangrenzende delen van Rusland, mee te maken.[3] Ook de Britse troepen ondervonden er tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog last van. In al de vroegere gevallen ging het de geregelde troepen echter alleen om uitoefening van controle ten bate van de eigen partij. In de mondiale samenleving van vandaag is rust ook in andere delen van de wereld in principe wel in ieders belang, maar vormen de belangen van andere en minder bevoorrechte volken een belangrijk motief tot militair optreden. Dit optreden vereist daardoor ook een grotere subtiliteit.

Niet alleen de inzet van het personeel, ook dat van de uitrusting ondervindt bij al de genoemde taken veranderingen. Het luchtoverwicht berust vaak zozeer aan één zijde dat het nauwelijks hoeft te worden bevochten, al moeten de bemanningen hiertoe wel in staat blijven. De beheersing van de zee vereist eerder patrouille dan strijd, al moet wel op de zeemijn als de autobom van de waterweg worden gelet. Schepen fungeren tegenwoordig vooral als mobiele bases voor het lanceren van raketten voor doelen op land of om acties landinwaarts mogelijk te maken. Hoewel beheersing van het luchtruim en die van de zee in vele gevallen voldoende voorwaarden kunnen vormen om ook te land succesvol te zijn is dit niet altijd het geval. Dit is in Vietnam weer gebleken. Waar de massale vernietiging door de dreiging van het nucleaire arsenaal wordt vermeden, is het niet meer de vernietigingskracht maar de nauwkeurigheid van de destructiemiddelen die speelt. Niet de druk van massieve legers maar het samenspel van de kleinere groep, het gebruik van de technische middelen en het initiatief op het lagere niveau is naast het organisatorisch vermogen op het hogere niveau van belang.

9.2 EEN TERUGBLIK OP DE STUDIE

9.2.1 De eigen tijd als punt van referentie en twee vragen tot slot

Kijken en dus ook terugkijken is altijd pas mogelijk vanuit een bepaald punt. Dat punt is de plaats waarop de waarnemer zich bevindt. Wanneer men een proces in de tijd wil beschouwen doet men dit dus altijd vanuit het tijdsbestek waar men zich zelf in bevindt. Onze blik op de geschiedenis wordt dus mede bepaald door de wijze waarop wij zelf onze eigen tijd beleven. Dat is ook altijd zo gebeurd. Wij hoeven alleen maar te bedenken hoe in de Renaissance werd aangekeken tegen de Middeleeuwen.[4] De beide benamingen zeggen al genoeg. Aan dit voorbeeld kunnen uit de historiografie vele worden toegevoegd. Dit vormde tevens een reden om een paar geschiedkundige lijnen, bij de lezer wel bekend, globaal door te trekken tot in de eigen tijd. Hiermee is de positie aangegeven van waaruit wij bewust of onbewust naar het verleden kijken. Dit is zelfs het geval wanneer wij het verleden alleen omwille van het verleden bezien.

Bij een eerste terugblik valt op dat in dit boek een nieuw begrip werd geïntroduceerd en daarna veelvuldig gebruikt. Dit was het axiale model. Maar was dit wel zo nodig als in de inleiding[5] werd gesuggereerd? Verschaffen de verschillende analyses, die in de beschikbare literatuur zijn te vinden, ons nu werkelijk geen andere instrumenten, die voor de gestelde opgave even goed dienst hadden kunnen doen? Een tweede vraag, die bijna vanzelf spreekt, is tot welke conclusies dit werk ons kan leiden. In zekere zin lijkt die vraag wat overbodig. Er zijn immers reeds op verschillende plaatsen al conclusies getrokken en trends aangewezen, daar waar de bespreking er aanleiding toe gaf. Zij hoeven dan ook niet meer nu, buiten hun oorspronkelijke verband, nog eens allemaal op een rijtje te worden herhaald. Toch kan de vraag blijven bestaan wat de belangrijkste conclusies zijn die aan dit werk zijn te verbinden. Met de beantwoording van de vragen naar de noodzaak van het axiale model als een nieuw onderzoeksinstrument en naar de belangrijkste conclusies uit het werk vindt dit zijn afsluiting.

9.2.2 Het axiale model in vergelijking met andere benaderingen

Hoewel het uit een historiografisch oogpunt interessant zou kunnen zijn een uitvoerige bespreking te geven van de verschillende analyses van oorlogvoering en gevecht zoals deze in de literatuur zijn te vinden, lijkt dit onnodig en omslachtig waar het gaat om de beoordeling van de functionaliteit van het axiale model. De verschillende benaderingen waaraan naast dit model gedacht kan worden

zijn onderling te rangschikken in verschillende categorieën. Een aanduiding van de categorie of van een enkel recent voorbeeld als representatief voor de desbetreffende categorie kan volstaan. Sommige analyses proberen het gebied van de oorlogvoering in al zijn niveaus in een breed gebaar te omvatten. Een vrij recent voorbeeld hiervan is een boek als *Strategy: The Logic of War and Peace* van Edward N. Luttwak.[6] Colin S. Gray heeft in zijn *Modern Strategy* op hem en anderen als John J. Weltman en Archer Jones de kritiek dat zij het complexe gebied van de oorlogvoering proberen te ordenen met behulp van een enkele centrale gedachte, die daarmee wordt overgewaardeerd.[7] Afgezien van deze kritiek blijkt zijn benadering op een andere wijze eveneens veel breder dan die is gevolgd in onze studie. Gray erkent het praktisch belang van de tactiek voor de uitvoering van een strategisch concept[8] en huldigt daarbij de opvatting "strategy proposes, but tactics disposes."[9] Hij tracht daarnaast echter het wijde gebied van de oorlogvoering te omspannen met een netwerk van gedachten, afdalend van de hogere niveaus naar de lagere en van het meer abstracte naar het concrete. In onze studie daarentegen gaat het om het tactische niveau en wordt evenals bij Clausewitz het krijgsgebeuren benaderd vanuit een onderzoek van het gevecht als het middel waarmee het doel van de oorlog bereikt moet zien te worden. Deze stelde in *Vom Kriege* na in algemene zin dit doel te hebben besproken:

> (…) wenden wir uns jetzt zu den Mitteln. Dieser Mittel gibt es nur ein einziges, es ist der *Kampf*. (…) immer liegt es im Begriff des Krieges, daß alle in ihm erscheinenden Wirkungen *ursprünglich vom Kampf* ausgehen müssen.[10]

Proberen Gray en anderen het krijgsgebeuren te begrijpen door het hele gebied van de oorlogvoering en soms zelfs al wat daarop betrekking kan hebben in hun gedachten te omspannen, in onze studie is gepoogd de anatomie van het gevecht bloot te leggen en met die kennis gewapend het krijgsgebeuren in zijn historische verschijning te volgen. Daarbij is de aandacht meer gevallen op de geregelde vormen van oorlogvoering dan op de ongeregelde. Daar is niet mee gezegd dat de ongeregelde oorlogvoering geen systematiek zou vertonen of dat daarop het axiale model niet van toepassing zou kunnen zijn. In dit werk is echter het begrip tactiek toegespitst op tactische systemen en in de terminologie van tactische systemen laat de ongeregelde oorlogvoering zich minder goed vatten. Dit vormde de reden om de ongeregelde oorlogvoering grotendeels buiten beschouwing te laten.

Behalve een categorie van hen die het hele oorlogsgebeuren tot terrein van hun onderzoek kiezen is er ook een categorie die de aandacht niet in de eerste plaats richt op het gevecht, maar op degene die het moet voeren. Dergelijke benaderingen zijn te vinden in de instructies die in de praktijk worden gegeven

aan soldaten. Een voorbeeld hiervan vormen de 4 F's, in het Duitse leger gebruikt, die staan voor 'Fahren, Feuern, Funken, Führen'. Een andere variant treffen bij het Nederlandse leger aan dat zich bekend heeft tot de 'capability areas' van het 'Soldier Modernisation Program', SMP, met:

1 *bescherming*, in de zin van het vermogen weerstand te bieden aan dreigingen;
2 *letaliteit*, als het vermogen een tegenstander uit te schakelen;
3 *mobiliteit*, als het vermogen zich door ieder soort terrein te verplaatsen;
4 *doorzetting*; als het vermogen de opdracht gedurende langere tijd uit te voeren en
5 *leidbaarheid*, als het vermogen gedrag te sturen en beslissingen te ondersteunen.

Zeker in de versie van het SMP maar eveneens in dat van de 4 F's is het duidelijk dat deze benadering zich wel richt op 'de vechter', maar daarbij toch breder is dan het axiale model dat diende voor de analyse van het 'gevecht'. 'Führen' is wel van belang voor de efficiëntie van het gevecht en 'Funken' vrijwel onmisbaar voor succes in de huidige tijd, maar strikt genomen behoren zij noch tot het gevechtscontact zelf noch tot de inleidende bewegingen daartoe. Bij de anatomie van het gevecht kwamen ook in onze studie zaken als vaardigheden en commandovoering ter sprake vanwege hun betekenis voor succes bij een gevecht. Deze waren echter strikt onderscheiden van het axiale model als onderzoeksinstrument.

Dit model valt dus niet bij de theoretici uit de eerste categorie en evenmin bij de praktici uit de tweede in te delen. Het behoort daarentegen tot die categorie van benaderingen, die zich niet de strijder ten doel stelt maar het gevecht zelf wil analyseren, met afzien van de context van de oorlogvoering waarbinnen zich dit afspeelt. Een zeer uitvoerige analyse van gevechten is te vinden bij Trevor N. Dupuy in zijn boek *Numbers, predictions and war: using history to evaluate combat factors and predict the outcome of battles* uit 1979 en in een volgend werk *Understanding War. History and Theory of Combat*. Hoewel al eerder in deze studie op zijn gedachten werd ingegaan[11] worden zij hier nog eens herhaald om de lezer niet telkens tot terugbladeren te dwingen. Bij zijn analyses beperkt Dupuy zich niet tot het opdelen van het fenomeen gevecht in een aantal componenten, die hij benoemt in termen zoals bijvoorbeeld 'Combat Effectiveness Value' of 'Theoretical Lethality Index'. Hij kort dergelijke termen tevens af met de eerste letter van het woord, als 'CEV' en 'TLI' die hij eventueel nog voorziet van toevoegingen Vervolgens brengt hij deze onder in de formules van zijn 'QJM' ofwel 'Quantified Justification Method'. Zo berekent hij bijvoorbeeld de TLI als: Rate of Fire × Number of Potential Targets per Strike × Relative Incapacitating Effect × Effective Range × Accuracy × Reliability. Zoals Newton de wetten van de natuurwetenschap formuleerde en daarmee de structuur van de

natuur blootlegde, zo wil Dupuy de essentiële structuur van het krijgsgebeuren laten zien en in formules vastleggen om de oorlogvoering evenals de natuur beheersbaar te maken. In zijn formules neemt hij niet slechts aantallen strijders, hun wapenfactoren en de spreiding van hun opstelling op, maar verwerkt hij ook omstandigheden als frictie,[12] terrein en weer. De vraag rijst in hoeverre dergelijke variabelen zich inderdaad laten vatten binnen een geformaliseerd systeem dat niet alleen verklarende maar zelfs voorspellende pretenties heeft. Een andere vraag, waar ook al eerder op werd gewezen, is of zijn geformaliseerde begrippen wel altijd voldoende discriminerend zijn. Dupuy verifieert zijn beweringen met analyses van veldslagen, zoals deze zich in het verleden hebben voltrokken. Ter vereenvoudiging van de analyse van deze veldslagen substitueert hij hierbij soms aantallen manschappen voor tanks. Dit wekt verbazing waar hij zich anders zoveel moeite geeft zovele details een plaats te geven in zijn systeem. Wij laten het hier bij een vermelding van dergelijke vragen. Wel constateren wij dat zijn pogingen alles wat bij gevechten een rol kan spelen op te nemen in zijn systeem een behoorlijk volledig maar tevens een gecompliceerd onderzoeksinstrument opleveren dat kwetsbaar is door het grote aantal factoren waaruit het is opgebouwd. Het axiale model daarentegen was bedoeld om met een zo eenvoudig mogelijk en betrouwbaar onderzoeksinstrument greep te krijgen op een zo complex fenomeen als het voeren van een gevecht. In deze bedoeling stemt het meer overeen met een analyse afkomstig uit een werk van Jan de Bloch uit 1898, *La guerre future*, met als volledige titel zoals vertaald in het Engels, *The Future War in Its Technical, Economic and Political Aspects*.[13] De Bloch was een Poolse jood die als bankier werkte in het Rusland van Tsaar Nicolaas II. Hoewel zelf geen militair van professie, deed hij in dit werk voorspellingen over de oorlog van de toekomst. In deze voorspellingen, die indruisten tegen de opvattingen van de Russische legerleiding destijds, werd hij door het verloop van de Eerste Wereldoorlog in alle opzichten in het gelijk gesteld. Hoewel zijn analyses dus van een oudere datum zijn, verdienen zij nog altijd de aandacht. Zo verwijzen in de bundel *Oorlog en vrede* onder redactie van De Vree bijvoorbeeld Houweling en Siccama in hun artikel 'Wapentuig en strategie'[14] naar de indeling die De Bloch geeft van de drie soorten van gegevens aan de hand waarvan iedere oorlog volgens hem kan worden beschreven. Deze zijn:

1 de *mobiliteit* van de strijdkrachten zoals bepaald door de transportmiddelen;
2 de *slag- of vuurkracht* die de strijdkrachten tegen elkaar inzetten en
3 de *bescherming* van de wapendrager.

De overeenkomst met de factoren beweging, destructie en incassering uit het axiale model vallen hierbij onmiddellijk op. Alleen de waarneming komt in de analyse van De Bloch niet voor. Wel wijst hij niet alleen op de drie factoren door

hem genoemd maar vooral op hun onderlinge correlaties. Ook het artikel van Houweling en Siccama herinnert ons daaraan. Tegenover de sterk toegenomen vuurkracht van de handvuurwapens mist de wapendrager de nodige bescherming om deze te doorstaan en de mobiliteit om de vuurzone tijdig te doorschrijden. Daarmee is het offensief onmogelijk geworden en leidt de uitputting van de vergeefse inspanning een overwinning te behalen tot sociale onrust in het achterland.[15] Het valt op dat De Bloch hierbij niet slechts inductief te werk is gegaan door te letten op eerdere oorlogen maar ook deductief redeneert. Vanuit het technische gegeven van de toename van de vuurkracht en vanuit uit de fysieke eigenschappen, die de soldaat van nature bezit, concludeert hij tot de onmogelijkheid van het offensief en daarmee tot de onmogelijkheid een beslissing te forceren met alle consequenties weer van dien.

Alleen al dit voorbeeld van een succesvolle deductie, met het oog op nieuwe middelen en omstandigheden, geeft aanleiding een tussenopmerking te maken over de wijze waarop in de Nederlandse Defensie Doctrine van 2005 het begrip 'militaire doctrine' wordt omschreven. We lezen daar:

> Het is het geheel van kennis die en inzicht dat primair is ontleend aan een onderzoek en analyse van praktijkervaring.[16]

De term 'primair' laat nog ruimte voor iets anders dan alleen praktijkervaring. Hetgeen onmiddellijk op de vorige zin volgt neemt die ruimte echter vrijwel weg.

> In die zin drukt militaire doctrine uit wat de meest effectieve wijze van inzet van militaire middelen is op basis van die praktijkervaring. Daarmee is doctrine geen dogma maar een leidraad of advies. Nieuwe ervaringen of middelen kunnen noodzaken tot aanpassing van de doctrinen.[17]

Kennelijk kan alleen ervaring, dus altijd een gegeven uit een eerdere praktijk, ons iets leren. Nieuwe middelen dwingen hoogstens tot aanpassing van die lering. De doctrine is dan alleen gebaseerd op een deductie uit de inductie van gegevens a posteriori en sluit een mogelijkheid tot volledige deductie uit gegevens a priori uit.[18] Alleen de verschijning van nieuwe middelen kan nog tot een dergelijke volledige deductie nopen. Ervaringskennis is echter alleen van belang wanneer de nieuwe omstandigheden gelijk zijn aan de vorige. Wij worden daarentegen, zoals we in § 9.1.4 zagen, ook nog eens met nieuwe omstandigheden geconfronteerd. In de gegeven omschrijving wordt alleen gewezen op het belang van lering uit eerdere praktijk voor latere praktijk. Een voorbeeld van eerdere deductie en latere praktijkondervinding, zoals bij De Bloch, had aanleiding kunnen zijn ook

ruimte voor mogelijkheden tot volledige deductie in de omschrijving van het begrip militaire doctrine open te laten. De militaire geschiedenis toont niet alleen voorbeelden van situaties hoe voorzichtig met vroegere ervaring moet worden omgegaan bij verandering van omstandigheden of middelen. Zij kan ook laten zien dat relevante ervaring soms kan ontbreken, zodat geen inductie uit een recent of verder verleden, maar deductie uit gegevens uit het heden ons de weg zal moeten wijzen. Gelet moet niet alleen worden op de militaire geschiedenis als een voorstelling van een stroom van feiten uit het verleden. Gelet moet ook worden op de geschiedenis van de militaire theorie als een weergave van pogingen uit het verleden om te anticiperen op verwachtingen, die toen nog op de toekomst betrekking hadden.

Na deze kritische tussenopmerking naar aanleiding van De Bloch, keren we terug tot de vergelijking van diens analyse met ons axiale model. Hoewel zijn indeling ook op andere oorlogen toegepast zou kunnen worden mist het niet alleen de factor waarneming, maar vooral de dynamiek van het axiale model. Dit beperkte zich er zich immers niet toe de relevante factoren aan te geven, maar benoemde ook de richtingen waarin zij hun werking kunnen uitoefenen. Door invoering van termen als coaxialiteit werd het bijvoorbeeld mogelijk het voordeel van het jachtvliegtuig tegenover een bommenwerper in een luchtgevecht duidelijk te maken. Bij het jachtvliegtuig bleek immers de as van destructie coaxiaal met de as van beweging en kon de volledige vuurkracht worden benut in een opstelling waarbij het vliegtuig zelf het geringste doeloppervlak vormt. De grotere wendbaarheid van het jachtvliegtuig maakte het mogelijk een dergelijke opstelling ten opzichte van de bommenwerper te verwerven. Daarnaast verschafte de axiale homogeniteit aan de falanx van de Griekse stadstaten, waarvan de assen van waarneming, beweging, destructie en incassering samenvielen ofwel coaxiaal waren, wel zijn gevechtskracht maar legde ook zijn zwakte bloot.[19] Deze zwakte, die in wezen eigen is aan elke linieformatie met een coaxialiteit van beweging en destructie, heeft enerzijds geleid tot het probleem van de flankbeveiliging. Anderzijds geeft en gaf het aanleiding tot pogingen de tegenstander te overvleugelen om hem op het kwetsbare deel van een van zijn flanken of van zijn beide flanken aan te grijpen. De geschiedenis heeft deze pogingen tot omvatting zowel op het tactische als op het operationele vlak te zien gegeven. Het lijkt hier niet nodig meer voorbeelden aan te halen. Dit gehele werk bestaat, ja de gehele krijgsgeschiedenis is op te vatten als een verzameling van voorbeelden van het axiale model. Hoewel het is ontstaan los van de gedachten van Jan de Bloch, is het van de genoemde analyses toch nog het meest met het zijne verwant. Vergeleken met het zijne betekent het echter in methodisch opzicht een belangrijke vooruitgang om met een zo eenvoudig, betrouwbaar en breed toepasbaar instrument de

oorlogvoering, vooral bij een vergelijking van de drie dimensies waarin het zich tot nog toe heeft afgespeeld, te kunnen onderzoeken.

9.2.3 Conclusies

De onderstaande conclusies laten zich het beste begrijpen in samenhang met het commentaar, dat daarbij staat vermeld. Na hetgeen in de verschillende hoofdstukken is besproken hoeft het niet te verbazen dat enige zaken die in de inleiding in het begin van het boek werden verondersteld aan het slot als conclusies daaruit kunnen worden afgeleid. De militaire geschiedenis als verhaal omvat, evenals andere takken van de geschiedenis, een grote omvang aan toestanden en gebeurtenissen, die zijn op te vatten als evenementen en worden beschreven, geïnterpreteerd en verklaard. Deze komen als een stroom, door de tijd heen, op de beschouwer af. In die stroom kan deze de loop van een proces zien te ontdekken. Die loop zegt iets over het wezenlijke van het gebeuren en over de essentie van de zaak die het onderwerp van dat gebeuren vormt. Omvang en complexiteit van de stof zijn op het eerste gezicht echter te groot voor dit doel.

De eerste conclusie is nu dat een structurele benadering het voordeel biedt boven een evenementiële van een eerste beperking van de stof. Daarbij geeft een structurele beschrijving mogelijkheden voor een even beknopt als compleet overzicht van de militaire geschiedenis. Een structurele beschrijving biedt tevens mogelijkheden voor meer inzicht in de samenhang tussen gebeurtenissen en tot verklaring van deze.

Het valt op hoe anderen eveneens hebben geprobeerd om door het strijdgewoel heen essenties daarin te ontdekken. Zij hebben zich daarbij echter gewoonlijk beperkt tot de strijd in één van de sferen van land, zee of lucht, zelfs zonder dat zij zich dat altijd bewust waren. Sommige daarvan hebben zich daarbij in hun beschouwing beperkt tot een tamelijk gering deel van de militaire geschiedenis.

De tweede conclusie is nu dat alleen door een behandeling van de verschillende krijgsmachtdelen, niet alleen afzonderlijk maar ook in vergelijking met elkaar en hun onderlinge samenwerking en zulks over de hele militaire geschiedenis of tenminste over een groot deel daarvan, een meer volledig inzicht in de krijgsvoering verkregen kan worden.

Het gebruik van militaire middelen is voor te stellen als een handelen op verschillende niveaus, die horizontaal zijn gelaagd. De hogere niveaus geven richting aan de lagere, de lagere bevatten noodzakelijke voorwaarden voor de hogere. Zij zijn daardoor onmisbaar voor de realisering van doelstellingen van de hogere. Voor optimaal gebruik van militaire middelen is dus een interactieproces tussen deze lagen vereist. Het al dan niet functioneren van dit proces, de wijze waarop dit is gebeurd en de effecten die dit op de loop en uitkomsten van gebeurtenissen heeft gehad is per geval af te lezen uit gebeurtenissen uit de militaire geschiedenis. Ofschoon uit de loop van de geschiedenis enkele trends in dit opzicht zijn af te leiden is de complexiteit en de omvang van het historisch gebeuren te groot om deze interactie over het gehele verloop of een belangrijk deel ervan te kunnen bevatten en te beschrijven. Laat staan dat dit voor een proefschrift het geval zou zijn. Het feitelijke handelen van actoren speelt zich echter grotendeels af op één der niveaus, waar gewenst rekening houdend met het naast hogere en lagere. De Amerikaanse generaal Patton droeg in de Tweede Wereldoorlog altijd twee indrukwekkende vuistvuurwapens met zich mee, maar hij heeft er nooit mee op de Duitsers geschoten. Hij hanteerde wel zijn tankeenheden met groot elan tegen hen. De soldaat bekommert zich meer om het eigen welzijn en dat van zijn maten dan om de strategie van zijn hoogste bevelhebbers. De ontwikkeling van de oorlogvoering is begonnen op een tactisch niveau met rudimentaire strategische doelstellingen, die men zich nauwelijks bewust was. Eerst in de 19e eeuw is de ontwikkeling op gang gekomen die tot de huidige differentiaties in een vijftal niveaus heeft geleid. De complexiteit van de interactie tussen deze niveaus, de beperking van de actoren tot één daarvan en onze behoefte de loop van de militaire geschiedenis over een groot deel te overzien en te begrijpen leiden ons om te beginnen tot de conclusie dat een goede ingang tot de militaire geschiedenis is te verkrijgen door zich te beperken tot één van de vijf niveaus. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met het niveau dat zich daar eventueel pal boven of pal onder bevindt. Gezien de betekenis van de tactiek voor de andere niveaus en het belang van tactiek gedurende *de hele loop van de krijgsgeschiedenis* komt het tactische niveau daarvoor het meeste in aanmerking.

De derde conclusie is nu dat het tactische niveau een goede ingang biedt tot de militaire geschiedenis. Deze ingang kan een waardevolle bijdrage leveren aan een complementaire benadering van de beoefening van dit vak.

Oorlogvoering is de meest extreme vorm van conflicthantering maar niettemin een sociale activiteit. Daarmee is de wijze van oorlogvoering afhankelijk van zijn sociale omgeving. Daarnaast spelen ook politieke en vele andere omgevingsfactoren een rol. Afhankelijk van wisselingen van deze factoren kunnen ook wijzigingen in oorlogvoering zich voordoen. Op het gebied van de tactiek keren tactieken van vroeger soms later weer terug. De asymmetrische oorlogvoering uit onze dagen geeft treffende voorbeelden hiervan. Tactiek is ook afhankelijk van het gereedschap dat de strijders ten dienste staat. Soms lijkt een stuk nieuw gereedschap op dat van eerdere tijd. Zo is het infanterieschild uit de jaren tussen beide wereldoorlogen te vergelijken met de paveizen van boogschutters destijds, het kuras uit vroeger tijd met het scherfwerend vest van nu. Het technisch niveau van het nieuwe gereedschap ligt echter gewoonlijk hoger dan dat van het oude. Alleen piek en lans uit het verleden lijken daar uitzondering op te maken. De tactiek kan bij gelijkenis van uitrusting in verschillende tijden overeenkomsten vertonen. Toch laat de geschiedenis zien dat niet zozeer de wisselingen maar wel de voornaamste vernieuwingen op het gebied van de tactiek zich voltrekken op grond van innovaties op het gebied van de technologie. De geschiedenis leert hoe het militairen, die zich de consequenties van een nieuwe technologie onvoldoende bewust waren, is vergaan.

De vierde conclusie is nu dat de vernieuwingen op het gebied van de tactiek voornamelijk kunnen worden verklaard uit ontwikkelingen op het gebied van de technologie.

Een vergelijking van krijgsmachtdelen, waarvan in de tweede conclusie sprake was en die gelet op de derde conclusie op het niveau van de tactiek werd gezocht, vereist een onderzoeksinstrument.

De vijfde conclusie is nu dat het axiale model, meer dan andere pogingen tot analyse, tot dusverre het beste onderzoeksinstrument hiervoor is.

Doctrines gestoeld op militaire theorie moeten richting geven aan militair handelen. Voor militaire theorie wordt in hoofdzaak een beroep gedaan op ervaring uit recent oorlogsverleden. Deze ervaring wordt aangevuld met de bevindingen, die zijn opgedaan bij manoeuvres en simulaties in vredestijd. Via inductie uit deze ervaringsgegevens kunnen conclusies worden getrokken die weer op deductieve wijze kunnen dienen als premissen voor de vorming van militaire theorie. Door nieuwe omstandigheden en nieuwe technologie kan het echter aan de nodige ervaring gaan ontbreken.

De zesde conclusie is nu dat bij onvoldoende mogelijkheid tot inductie van volledige deductie gebruik moet worden gemaakt. Hierbij moeten dus niet langs empirische weg, maar alleen op logische gronden uit de beschikbare gegevens de nodige gevolgtrekkingen voor de militaire theorievorming worden afgeleid. Inductie en deductie kunnen dus op tweeërlei wijze complementair voor de militaire theorievorming worden gebruikt. De oorlogvoering heeft zich van monodimensionaal tot meerdimensionaal ontwikkeld. De komst van het vliegtuig heeft daar in hoge mate toebijgedragen.

De zevende conclusie is nu dat de grenzen tussen krijgsmachtdelen flexibel moeten worden gehanteerd en de krijgsmacht als een geheel moet worden beschouwd en geleid. De Nederlandse Defensie Doctrine van 2005 is een recent voorbeeld hiervan. Een historisch overzicht en vergelijking van krijgsmachtdelen, zoals in onze studie beproefd, kan in dit opzicht een bijdrage betekenen.

Gezien de betekenis van het militaire verleden voor het heden, dat weer van belang is voor de veiligheid in de toekomst, is het verheugend te zien hoe de militaire geschiedenis weer meer aandacht heeft verkregen bij de officiersopleidingen. In de praktijk is de militair, gezien de frictie bij oorlog, aangewezen op een creativiteit, die om inlevingsvermogen vraagt. Dit vermogen kan sterk worden ontwikkeld door een voortdurend contact met de militaire geschiedenis.

De achtste conclusie is nu dat cadetten en adelborsten bij het vak militaire geschiedenis niet alleen moeten stilstaan bij de nog beperkte betekenis ervan voor hun startbekwaamheid, maar gewezen moeten worden op haar waarde voor hun doorgroeipotentie, zodat zij tot een blijvende interesse voor het vak worden aangespoord.

Door grotere mondiale samenhang en belangen en door toegenomen mogelijkheid tot communicatie zijn de, in hun ogen, meer ontwikkelde landen zich meer gaan bekommeren om de minder ontwikkelde en om achterstandsgebieden. Dit heeft, zoals gezien, geleid tot een taakuitbreiding voor militairen.

De negende conclusie is nu dat militairen van heden niet langer alleen staan voor nationale integratie en belangen in eventueel bondgenootschappelijk verband, maar tevens mondiale belangen kunnen dienen van vrede, veiligheid en welzijn voor anderen.

Als *de tiende conclusie* valt te wijzen op de volgende trends, die in de militaire geschiedenis voorkomen.

– De verschuiving van de man die is bewapend naar het wapen of wapensysteem dat is bemand (te beginnen met de artillerie omstreeks 1500).
– De geleidelijke overgang van handgemeenwapens op vuurwapens om op het slagveld de beslissing te brengen (tweede helft 16e, loop 17e eeuw).
– De overgang van ram- en entertechnieken naar artillerieduel ter zee (eind 16e eeuw).
– De overgang van oorlogvoering als een brute botsing tussen ongeordende massa's gewapende strijders naar een treffen van geformeerde eenheden die op grond van tactische systemen met een toenemende articulatie optreden al is deze ontwikkeling niet rechtlijnig verlopen.
– De toegenomen letaliteit van de vuurwapens in relatie tot de afname van hun aantal militaire slachtoffers bij de strijd te land, mits een goede tactiek werd gevolgd. Juist de grotere capaciteit van de wapens maakte het mogelijk er meer gedekt en gespreid gebruik van te maken.
– Bij de grotere letaliteit van de wapens op zee namen de slachtofferaantallen echter eerder toe. Door de gebondenheid van een relatief grote bemanning aan een schip en de toegenomen kwetsbaarheid hiervan door granaatkanon, torpedo, vliegtuigbom en raket en door de toegenomen mogelijkheden tot doelopsporing en precisie kunnen eerder en sneller dan vroeger hele schepen en daarmee bemanningsleden verloren gaan.
– Minder dan voorheen kan men zich buiten de baan van het geweld bevinden of er zich tegen beschutten door zich te verschansen. Door de massavernietigingsmiddelen met een uitgestrekt bereik kunnen burger en militair, waar zij zich ook bevinden, in principe slachtoffer worden.